

Költészet és egzisztencia

Az ittlét poétikája Vasadi Péter nyolcvanas években megjelent verseiben

Annak ellenére, hogy Alexa Károly még a kilencvenes évek elején Varga Lajos Mártonnal folytatott kritikai dialógusában is azt állapítja meg, hogy a Vasadi-recepció nagyon kevés számú kritikában realizálódik¹, a nyolcvanas évek mindenképpen fordulatot hoz Vasadi Péter költészetének befogadásában. Nem is elsősorban mennyiségi gyarapodásról beszélhetünk (arról is), hanem sokkal inkább minőségi váltásról. Ezt már a kritikák, illetve az addigi alkotói pályát elemző írások szerzőinek névsora is jelzi. Rónay László az első kötettől kezdve napjainkig figyelemmel kíséri a Vasadi-líra alakulástörténetét. 1983-ban Rába György közöl összefoglaló tanulmányt Vasadi Péter költészetéről a *Vigiliában*. „Ismételten meglepő s föltáró értékű képek sokasága és egy több dimenziós költői világkép kialakulása bőven elég ahhoz, hogy Vasadit ezután mai líránk legkiválóbb képviselői közt tartsuk számon” – zárja értékelését Rába.² A *Hó és madarakról* a *Kortársban* Reisninger János közöl Vasadi versmodelljeit is leíró kritikát, a *Napjainkban* a *Fényromokról* Bárdos László publikál írást, Vasadi hatvanadik születésnapján a költőt ugyanitt Balassa Péter, az *Új Forrásban* Esterházy Péter méltatja, aki ebben az évtizedben megjelent műveiben (*Függő, Bevezetés a szépirodalomba*) intertextuálisan is megidéri Vasadi költészetét. Mindent egybevetve tehát 1987-ben már csak részben igaz Károlyi Csaba kritikájának nyitó bekezdésében tett megállapítása: „Vasadi Péter költészete szinte észrevétlenül emelkedett meg az utóbbi években. Bár a kritika néha már jelezte, hogy egyre jobb költőről beszélhet, kevesebb figyelem, megértő-elemző szándék kísérte köteteit.”³ Mindezek ellenére radikális

¹ ALEXA Károly, VARGA Lajos Márton, *A megérintett ember: Vasadi Péter: Fabíd*. Jelenkor, 1991/6. 567.

² RÁBA György, *Jelenések költője: Vasadi Péter költészete*. Vigilia, 1983/2. 141.

³ KÁROLYI Csaba, *Vasadi Péter: Fényromok*. Jelenkor, 1987/9. 861.

váltást Vasadi Péter nyolcvanas években születő lírájában nem tapasztalhatunk, de a költői hangnem finom áthangolódását és a formanyelv letisztulását mindenképpen megfigyelhetjük ekkor született köteteiben. Lényeges mozzanata továbbá a pálya alakulástörténetének a költői szerep- és líra-felfogás máig érvényes megfogalmazása.

(*Ars poeticák*) Vasadi ebben a költői periódusában is több olyan verset közöl, melyekben – a címadás tanúsága szerint – saját költészet-felfogását fogalmazza meg: a *Hó és madarakból* ide sorolhatjuk az *Ars poetica* alcímű *Utazást* és *A költészet lényegét*, a *Nem kő, se csillagból* a szintén kötetnyitó *A költészet* és a *Mesterség* címűeket, a *Fényromokból* a Nemes Nagy Ágnesnek ajánlott *A költészet pontját* és az *Ihletet*, a *Fabíd* című gyűjteményes kötet *Ellenmozgás* címen külön ciklusba rendezett újabb versei közül pedig a szintén *Ihlet* címmel publikált verset. Jellemző azonban Vasadira, hogy az explicite ars poeticaként címzett verseiben nem közvetlenül nyilatkozik saját költészet-felfogásáról, hanem a lírájára általában jellemző metaforikus-szimbolikus nyelven szólal meg, azok a művei viszont, melyeket ugyan cím szerint nem ars poeticaként publikál, lényeges poétikai önreflexiókat tartalmaznak.

A *Hó és madarak* kötetnyitó verse, az *Utazás* a Genezisre utaló, külön szerkezeti egységként kiemelt kezdő sorral indul („Kezdem mindig a semmivel.”), s ezzel a vers Vasadi lírapoétikájának meghatározó mozzanatát, a teremtő isteni Szó analógiájaként elgondolt emberi, költői szó nyelvszemléleti alapját emeli ki. Különösen a vers zárószakasza („Az első csónak orrán / föláll a Kép. / Gyöngéden vetkezik.”) bizonyítja, hogy még a leginkább poétikai önreflexióként érthető „Kép” is a hetvenes évek nyelvhasználatára jellemző szimbolikus szerepet kap, de a korábbi részek megértése is a szimbólumértékű szavak interpretációja útján lehetséges. Az európai kultúr- és költészettörténeti hagyomány felől közelítve mindenekelőtt a „bálna” és a „hattyú” jelképként történő alkalmazását emelhetjük ki. Ezek közül is a tisztaság, a szépség, a fény és a költészet szimbólumaként használatos „hattyú” értelmezése tűnik kevésbé problematikusnak.⁴ A „bálna” értelmezése már kevésbé egyértelmű, mert amennyire magától értetődik az 1974-es kötet *Születésem* című verse⁵ után a Jónás-történetre való ismételt utalás, éppen annyira kérdéses a bálna biblikus jelentésének megragadhatósága az adott versben. Mindazonáltal a *Hó és madarak* első, ars poeticaként olvasható darabjának bálna-szimbóluma a modern magyar

⁴ VÉGH Attila, *A hattyú* = V. A., *A ragyogás ideje*. Helikon, Budapest, 2012. 118–129.

⁵ A vers kezdő sorai: „Jónásaként cet-életemnek / araszolok előre / e húslabirintusban, / minidig előre, s tudom, / egy napon kiköp / majd, elereszt.”

líra intertextuális közegében Ady *A nagy Cethalhoz* című verse felől érthető meg, ezáltal az *Utazás* „bálna hátán hattyú ül” képe a költészet szimbolikus nyelvén a líra transzcendens vonatkozásairól tett vallomásként lesz értelmezhető.

A költészet lényege a címben jelölt szubsztancialitást a Genézis bűnbeesés-történetének a parafrázisával beszéli el, eszerint a költészet visszaemlékezés a bűnbeesés előtti harmóniára: „Álomtalan virrasztott Ádám. / Nem tudta többé elfelejteni, / hogy Tegnap minden / összeillett.” Ehhez hasonlóan *A költészet pontja* egy másik édenben, a gyermekkorban határozza meg a költészet eredetét. A *Nem kő, se csillag* kötet nyitó, szintén ars poeticaként olvasható verse olyan grammatikai struktúrát hoz létre, melyben a versszöveg konkrét alany nélküli mondatai a címben jelölt *Költészetre* lesznek vonatkoztathatók. Azonban ez a vers sem fogalmilag beszéli el Vasadi költészetről alkotott felfogását, az egymást követő képek a költészetet mint valami meghatározhatatlant és a szubjektum által uralhatatlant jelenítik meg. Ezt erősítik a versvégi paradoxonok, s ezt mondja ki tételesen a vers (szintén Adyt idéző) zárósora: „Titok, titok. Nyilvánvaló.” A *Fabíd* kötet új verseinek nyitó darabja az előbbihez hasonló nyelvi szerkezetben a műalkotás születését megelőző *ihletre* vonatkoztatja a vers hiányos mondatainak állításait. Vasadi ebben a versben is analógiát von a vers keletkezése és a világ teremtése között: „Úgy tesz / mint a teremtés, belső törvénye / szerint tágul és sűrűsödik.” Új mozzanat a korábbi ars poeticákhoz képest a világ és a szubjektum viszonyának megragadása az alkotófolyamat leírásán keresztül:

*Megismerésnek mondom, holott ihlet
a neve. Eltölt és beburkol, megvetne
ahelyett. Gyors, szabad s alaktalan
mint az igazság
Ójja belém a látás szentségét
Az anyag testévé tesz, így vagyok
ablaküveg, asszonyvágy, naptár
bőrlabda, vasrúd, fakerék
lódobogás, virágszál és ölelés
csöpögő víz egyszerre. Magamat
vesztve kapom meg a világot és
a világ veszítése adja életemet*

38 A *Nem kő, se csillag* kötetben a *Mesterség* című vers az előbbihez hasonlóan a költészet lényegét a versszubjektum, a költői szó és az isteni Logosz

hármás, a versbeszélő által racionálisan meg nem ragadható viszonyában tételezi: „én nem tudom / mit tud rólam szavam, / szavam pedig, hogy mit / a mélyben szótalan.”

Lényegében ugyanazt fogalmazza meg ezekben a versekben a költészet nyelvén Vasadi, mint amit a *Fényromok* kötet fűlszövegének ajánlásában olvashatunk: „Egyszer arra kért valaki, magyaráznám meg egyik versemet. Ha meg tudnám magyarázni, válaszoltam, akkor a magyarázatot írtam volna meg, nem a verset. A magyarázat és a vers közötti különbség – a költészet. Az a valami, ami egy dolog, egy kép, egy képrendszer hatását felerősíti s kiemeli a többi közül, s – nincs rá jobb szó – fölragyogtatja. Ebben a fényben ismerünk rá igazán arra a dologra.” Ez a költészet-felfogás közel áll Heideggeréhez, aki a művészet lényegét *A műalkotás eredete* című írásában az emberi létező igazságának működésbe lépéseként⁶ értelmezi, s a művészi szép megjelenését Van Gogh nevezetes sarcipőjét elemezve a következőképpen határozza meg: „Ilyenformán az elrejtőző lét megvilágosodott. E fény felragyog a művön. Ez a ragyogás a művön maga a szép. *A szépség annak módja, ahogy az igazság el-nem-rejtettségeként jelen van.*”⁷

(*A Vasadi-líra nyelvszemlélete*) A nyolcvanas években született Vasadi-versekben egyre tudatosabban érvényesül az a nyelvszemlélet, mely a kimondott emberi szavaknak az isteni Szóval szembeni elégtelenségének a tapasztalatára épít: „Ringyó a szó, / alibi kurvázkodóknak” (*Ébredés*). Ezzel szemben viszont a költészet mint a szó művészete mégis át tudja lényegíteni az immanens létezéshez kötött nyelvet, s képes a létező lényegét felragyogtatva a transzcendens létbe emelni:

*testesüljön szóba a lét
ott égjen az ujjahegyén
legyen hajlékony és kemény
és lágy és gyors és lassúdad
s nyomán villámló karcolat
futassa vonalát bele
a semmiből a semmibe
a „van”-t csavartan fúrja át
a „van”-ban a transzcendenciát
és műbe mentve írja be*

⁶ Martin HEIDEGGER, *A műalkotás eredete*. Ford. Bacsó Béla. Európa, Budapest, 1988. 61.

⁷ I. m. 89. (Kiemelés az eredetiben.)

*aminek nincs csak jelene
mi múltból jövőbe szökik
s mint nem-levő, úgy reszket itt;*

(Alaktan)

A nyelvben magában rejlő ellentmondás ontológiai hátere a lételjességként értett, a skolasztika fogalmai szerint az önmagától (*ens a se*) és szükségszerűen létező Isten és a más által létező (*ens ab alio*) ember közötti ontológiai azonosság és különbség. Az emberi nyelv önmagában alkalmatlan arra, hogy a lételjességként értett, s az immanencia világán átlépő isteni Létet megcélazza, a költészet azonban, mely lexikailag a hétköznapi nyelv jeleit használja, a krisztusi inkarnáció analógiájára képes „szóba testesíteni a létet”. Ennek a fogalmi nyelven kifejezhetetlen ellentétnek a kimondására szolgálnak a Vasadi-versek paradoxonjai. Ebben a nyelvi-ontológiai alapú poétikai összefüggésben gondolja újra Vasadi Péter jelölő és jelölt szemiotikai viszonyát a Határ Győzőnek dedikált s címadásával Umberto Eco nevezetes regényét is megidéző *Rózsa neve* című versében.

(*Kereszténység és egzisztencializmus*) A Vasadi-líra recepciójában a hetvenes évektől kezdve visszatérő motívum, hogy a versek mögötti szemléleti, filozófiai háttér az egzisztencializmusban határozható meg. A hetvenes években megjelent köteteket újraolvasva mai szemmel ez már inkább csak a Pilinszky-hatás félreértésével magyarázható. A nyolcvanas évek vers-termése azonban már több kapcsolódási pontot is mutat azzal a modern filozófiai irányzattal, mely saját gondolati rendszerének középpontjába az emberi egzisztenciát állította, és saját létértelmezését mint a faktikus lét hermeneutikáját hajtotta végre. A heideggeri hermeneutikával való számvetésre Vasadi esszéiben is találunk közvetlen utalást, s a *Nem kő, se csillag* című kötet *Testvériség* című versét is a német filozófusnak ajánlja Vasadi.

A hetvenes évek lírájában azonban a szabad asszociációk alogikus játéka szerint szerveződő képek vagy az apokaliptikus víziók jellemzően elfedték a lírai én világban létének azokat a dimenzióit, melyet a nyolcvanas évek lírája már sokkal egyértelműbben kirajzolt. A versbeszélő situációját megjelenítő térpoétikai megoldások azonban Vasadinál nem egyszerűen a világban-lét külső adottságának leírását szolgálják. A *Hó és madarak* című kötet triptichonja (*Fent, Lent, Át*) írja le ennek a térbeliségnek a hagyományos metaforikát felhasználó és újraíró viszonyrendszerét: „A »lent« az lent marad. / Legősibb televényben / arany pazarlás füstölög. / Az egész »fönt« belőle él, / beléje hullik vissza, / súlytalan” (*Lent*). Ebben a „fent” és „lent” közti világban ragadható meg a létezőhöz képest mindig transzcendens lét: „A csupa »át« a lét maga” (*Át*). A világra irányított tekintet s a

figyelés, vagy pontosabban az odafigyelés mikéntjének morális dimenzióit is világosan kirajzoló látásmód lényegében Vasadi későbbi költészetére is jellemző marad.

Ez a figyelem oly módon teremti újra a létező valóságot, hogy nem idealizál, nem szépíti meg a rútat, de nem is kerüli a rútot, a visszataszító, az elfogadhatatlan, a botrányos ábrázolását. „Nagyon szépnek láthatta őt a százados, hogy megpillantotta benne Isten fiát, de figyelniük kell arra, hogy mire figyelt. Ha ugyanis arra figyelt volna, ami megjelent számára, hogyan foghatta volna fel szépségét és fiúságát?” – írja Clairvaux-i Bernát passiótörténetet értelmező elmélkedésében.⁸ A Vasadi-líra ehhez hasonlóan éppen a dolgokhoz való odafordulás módjából teszi megérthetővé azt az egyetemes világtapasztalatot, amit a római százados is megfogalmazott a keresztre feszített Corpus agóniája és halála láttán. Persze Vasadinál nem feltétlenül tűnik el az, ami testi és erkölcsi érzékszerveink által felfogható. Műveiben éppen a versbeszélőhöz kötött pozícióból felnyílva teremődik meg az a transzcendens perspektíva, mely képes felragyogtatni a teremtett létezők transzcendens valóságban gyökerező létének szépségét (ennek szép példája a *Hó és madarak* kötetből a *Piac*, melynek kései párverse a 2007-es *Intarziából Az asszony* című vers), vagy a transzcendens lét által hitelesített és megszentelt moralitásként ellenpontozza a valóság értékhiányos állapotát.

Lét és létező végtelen közelsége Vasadi lírájának az az ontoteológiai élménye, mely olyan költői világtapasztalatként épül be az egész életműbe, mely lényegileg meghatározza a költő világhoz és költői hivatásához való viszonyát is. A líra nyelve ezáltal gyakran olyan ellenbeszédként szólal meg, mely feltárja és leleplezi a létező világ értékhiányos állapotát, de mindezt oly módon teszi, hogy közben felmutatja vagy megsejteti azt az örök és tiszta Szépséget is, melynek tükrében és tudatában ez az érték- és léthiány megragadható, s melyhez visszatérve ez az állapot meg is szüntethető. Ha ennek a költészetfelfogásnak az egzisztencialista filozófiából szeretnénk megvilágító példát hozni, akkor a francia filozófusra, Gabriel Marcelre hivatkozhatunk, aki az *Észrevételek a cselekedet és a személy fogalmairól* című írásában a címben jelölt „személy” lényegét az emberrel s az egyénnel („az ember szétforgácsolt állapotban”⁹) való szembenállásban jelöli ki: „a személy mindvégig kölcsönös viszonyban marad azzal az anonim vagy álcázott tényezővel, amellyel bátran szembeszáll, és [...] Istenben –

⁸ Idézi CSEKE Ákos, *A középkor és az esztétika*. Akadémiai, Budapest, 2011. 258.

⁹ Gabriel MARCEL, *Észrevételek a cselekedet és a személy fogalmairól*. Ford. NAGY Zsolt Péter = G. M., *A misztérium bölcselete*. Szerk. BENE József. Vigilia, Budapest, 2007. 86. (Kiemelés az eredetiben.)

akiben ez a tényező elenyészik pontosan azért, mert a személy benne jut teljes világosságra – maga is eltöröltetik.¹⁰ A cselekedet, amellyel Vasadi mint költő szembeszáll az „ember”-rel és saját jelenkorának értékhiányos állapotával, a költészet, s ennek a mozzanatnak már önmagában morális aspektusa van. Vasadi felfogása szerint a költészet a létről való beszéd, mely kifejezetten számol a versbeszélő mint jelenvalólét időbeliségével. Ilyen értelemben a Vasadi-líra énjének versbeli pozíciója megközelíthető a heideggeri halálhoz viszonyuló, autentikus lét fogalmával is, kiegészítve azt Gabriel Marcel megállapításával: „Az ontológiai ellensúly kizárólag a szabadság pozitív használatában rejtezhet, mely csatlakozással alakul, azaz szeretetté. Ami azonnal nem pusztán ellensúlyozza, hanem meghaladja a halált. A meta-probléma maga a transzcendens.”¹¹

„A lét titkának megközelítése – írja a *Nem kő, se csillag*ról Papp István – végső soron erkölcsi számadás, próbatétel, Isten arcának fürkészése az ön- és a világismeret reményében. [...] Vasadi életérzése szoros kapcsolatot mutat az egzisztencialista világgéppel, azzal a lényeges különbséggel, hogy nála a létezés nem abszurd, a »létbe-vetett« ember túlemelkedhet önmaga életre ítéltségén és elszigeteltségén, ha a keresztényi imperatívuszoknak engedelmességet vállal a létezővel.”¹² Vasadi számára – csakúgy, mint Pilinszkynek – a létezés abszurdítása a camus-i értelemben valóban fel sem merülhet (s ebben nyilván szerepe van Vasadi katolikus keresztény hitének is), saját jelenkorának valóságában benne álló költő magatartása és világhoz való viszonya sokkal inkább megvilágítható Gabriel Marcelre hivatkozva: „Sokkal inkább annak kiderítéséről van szó, hogy a hívő – vagy inkább én, aki hívőnek nevezem magam, valóban tudtam-e válaszolni a hozzám intézett hívásra, mivel a válasz csak *az én saját életem által* megjelenített vagy nem megjelenített állításban valósulhat meg, vagyis nem pusztán, vagy nem lényegileg pontosan leírható és megszámlálható cselekedetek által, hanem azáltal, ami belőlem a többiekre árad vagy ragyog.”¹³

(*Posztmodern kontextusban*) Bár Vasadi Péter költészete távol esik a posztmodern irodalom relativizmusától és tét nélküli nyelvjátékaitól, a költői szó kimondásának felelősségét mégis úgy teszi az olvasó számára is átsajátítható olvasási tapasztalattá, hogy a versek beszédmódbeli sokfé-

¹⁰ *I. m.*, 90.

¹¹ Gabriel MARCEL, *A transzcendens mint meta-probléma*. Ford. BENDE József = G. M., *A misztérium bölcselete*, i. m. 120.

¹² PAPP István, *Vasadi Péter: Nem kő, se csillag*. Jelenkor, 1985/3. 285.

¹³ Gabriel MARCEL, *Elmélkedés Isten létezésének bizonyíthatóságáról*. Ford. BENDE József = G. M., *A misztérium bölcselete*, i. m. 162.

leségének köszönhetően mindvégig megőrzi a kimondás szabadságának élményét is. Költői látásmódja a valóságábrázolás realizmusától a valóság fölöttire vagy a jövőre vonatkozó szürrealista vízióig terjed, s versnyelve is a hagyományos líra rímes-ritmikus versbeszédétől a klasszicizált avantgárd versnyelv dikcióján át a depoetizált líranyelvig s a nyelvi formákat felbontó költői kísérletekig tart. A versbeszéd regiszterei is az ima, az Istenhez való beszéd bensőségétől az iróniáig viszonylag széles skálán mozognak, s jellemzően a személyes hangoltság és a költői világlátás milyensége határozza meg a versbeszéd modalitását.

„Miközben az új nemzedékek tudatos prózaiságban keresik a friss hatás lehetőségét, Vasadi arra törekszik, hogy »világosságot támasszon a zugokban«, ahogy írta volt. Ez a törekvés az esendő, hétköznapi tapasztaltnál teljesebb költői látományokat feltételez, és a kettősjelentések meg a szerkezet fénytörésében ismeretlen oldalukat fölillantó szókapcsolatok, kifejezések nyelvi fantáziájával él” – írja a *Fényromok* kapcsán Rába György.¹⁴ Jellemzése több lényeges momentumát emeli ki a nyolcvanas években születő Vasadi-lírának. Egyrészt ugyanis Vasadi Péter költészete, bár nem hagyják érintetlenül az előző két évtized új poétikai fejleményei, mégis azoktól többé-kevésbé függetlenül alakul. „Prózai előtörés ide vagy oda – nyilatkozta Esterházy a nyolcvanas évek végén -, Musil figyelmeztet arra, hogy az irodalomnak a »legbelső forrása« mégiscsak a líra. Petri, Oravecz, Tandori, vagy hogy egy »korszerűtlent« mondjak, Vasadi Péter teljesítményei...”¹⁵ Vasadi „korszerűtlensége” abban a líratörténeti modellben mutatkozik meg, mely a nyolcvanas évek magyar költészetében mint paradigmaticus tendenciát a nyelv alulretorizáltóságát, a nyelvjátékok jelentőségének felértékelését, az ironikus-groteszk beszédmód felerősödését és a versszerűség kritériumainak ártéltelmezését érzékelté.¹⁶ Az említett paradigmaticus jegyek bizonyos mértékig, ha nem is jellegadóan, Vasadi költészetében is megfigyelhetők, a Rába György által emlegetett prózaiság vagy a líranyelv alulretorizáltsága a következő évtizedekben felerősödik nála is, Vasadi írásművészetének az európai kultúrtörténeti hagyományhoz való viszonya azonban eltér kortársainak tradícióértelmezésétől.

(*Fény és sötétség*) A hetvenes években megjelent kötetek verseinek fiktív ideje jellemzően az éjszaka volt, s a nyolcvanas évek költészete is továbbvitte a műveknek ezt a szcenikáját. Ebben a közegben bontakozott ki a fény-

¹⁴ RÁBA György, *A költészet őspillantatai: Vasadi Péter: Fényromok*. Új Forrás, 1987/6. 74.

¹⁵ ESTERHÁZY Péter, „Az t csinálom, amit eddig, nézdegek” = E. P., *A halacska csodálatos élete*. Magvető, Budapest, 1991³. 38.

¹⁶ KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története, 1945–1991*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1993. 187.

sötétség ellentétre építő motivika, mely nem csak a művek jelenetezésének (mintegy a Keresztes Szent János-i misztikus hagyomány folytatásaként) lényeges mozzanata, hanem a versbeszélő versen belüli önpozicionálását is meghatározza. Ezzel együtt a Vasadi-versek a „fény” többféle motivikus jelentését hozzák mozgásba. A keresztény tradícióhoz legerősebben kötődő motívum, amikor a fény a transzcendencia megjelenésének, a teofániának a kísérőjelensége. A *Fülöp jegyzetei* ciklusban található *Súlyos fény* című vers apokaliptikus látomásában például igazak és bűnösök kettéválasztásának aktusában jelenik meg ez a motívum:

*Súlyos fény hull az igazakra.
Arcuk visszasugárzik feketén:
elszállingóznak,
mint a könnyű korom.*

*Mi, bűnösök nem mozdulunk,
mivel a hosszú hallgatásnak
vannak karjai.
És hirtelen mind elfutunk.*

*Csigalépcsős emlékezetünkben
egy eldugott falon,
magától és nehézkesen
berozsdált ablak nyílik,*

amelyben nő a Nap.

A fény-sötétség (más művekben a vakság) szembeállítás az adott versben látszólag kétpólusú értékstruktúrába rendeződik, viszont itt is érdemes megfigyelni, hogy a versbeszélő önmagát is a bűnösök között jeleníti meg, s a vers zárlatában a zárt teret bevilágító növekvő Nap (mint az istenség megjelenésének szimbóluma) is olyan optimista jövőhorizontot rajzol ki, mely a bűnösöket sem sorolja véglegesen a kárhozottak közé. Másrészt pedig a sugárzó sötét szín igazakhoz rendelt attribútumként írja felül a fényhez és a sötétséghez rendelt pozitív-negatív érték-hozzárendeléseket. Ugyanebből a ciklusból több verset is idézhetünk ennek alátámasztására, például a *Lázár* zárlatát („Szegény szívem keletkező / halállal van tele. Mégis / tudom, e félsötétben // minden igazi vak világít.”) vagy a *Kertben* befejező sorait („Júdás elébe áll, / ajkán rossz csókja lángol / s fősugárzik gyalázatában.”). Különösen érdekesen állítja egymás mellé fény és sötét ellentétpárját a *Nem kő, se csillag* kötet *Álom* című verse. A szimmetrikus,

mintegy egymást tükröző strófaszerkezet azt sugallja: a világ alakulása fény és sötétség dialektikájának játéka.

Ebből a jelentésaspektusból lesznek érdekesek azok a metaforák, melyek a fény jelenségét anyagiasítják. Például az *Áttetszőség* című vers nyitó sorában: „Kazalba rakva álla fény.”, vagy a kötetcím-adó metafora a *Még várni kell* című versből: „Fényromokban áll a délután.” Az idézett részletekben a fény-sötétség metaforikának már másik jelentése működik, mely Vasadi költészetében egyre meghatározóbbá válva a későbbi évek lírájában is felfedezhető. A fény és a sötétség ugyanis egyre inkább a Lét és a Semmi metafizikai összefüggéseiben nyeri el újabb, a lírai én versbeli szituációját meghatározó jelentését. A *Fényromok* kötet nyitó verse József Attila *Eszméletének* kint-bent metaforikus ellentétpárját is újraíró darabja szemlélteti azt, hogy ez a metafizikai-ontológiai tropológia hogyan definiálja újra a Vasadi-líra szubjektumszemléletét:

*a belső fényt a külső fénytől
konok sötét választja el
amelyben elfátyolozottan
rejtelmesen álló Nap delel*

[...]
*a belső fény véralvadásos
a külső fény csak tündököl;
belülről indul, a sötétben
áttör s belsőben zár a kör.*

Ugyanezt a szubjektumfelfogást írja újra fogalmi nyelven a *Röntgenkép* című vers:

*Vagyis minden
mi bennem végbemegy, a „kint”
története. Tehát illet
hogy „én”, „magam”, „nekem”
nem nagyon ismerek. Mert
az vagyok, mi nem vagyok.
De ami nem vagyok, a „semmi”
az. Azaz hogy még a semmi is
vagyok. Vagyis egészen
naplemente. Tehát
egészen pirkadat.*

Az ily módon kialakított szubjektumszemlélet (melyre az előbb idézethez hasonló példaként említhetjük a *Fahíd* új verseinek *Látszik minden fölt* című darabját is) a lírai én identitását és világhoz való viszonyát eredendően metafizikai aspektusból gondolja el, ennyiben is eltér a korabeli magyar líra fő tendenciájától, viszont ez az én-felfogás határozza meg a költői világlátás egyéb aspektusait is. „Vasadi versei a *létidőben* szólalnak meg – jegyzi meg a *Fahíd* kritikájában Szirák Péter –, az elmúlás, a veszteség és ugyanakkor a várakozás idejében, az éj és a sötétség, a hajnal és a fény szembeszegülése által megjelölt lelki-egzisztenciális téridőben.”¹⁷ A versbeszélő világban létének kitüntetett pozícióját az adja, hogy másként képes látni a valóságot, s ennek révén a műalkotásban újraalkotott világ a létezők létének mélyebb rétegeit (mint egy röntgenfelvétel) képes feltárni.

A költői látás és láttatás Vasadi lírájában a Gabriel Marcel-i értelemben vett „személy” cselekedetként nem értéksemleges aktus, határozottan intellektuális és morális tétje van. A fény-metaforikának a versvilágon belüli pozícióját és a költészet mint látás aktusát megvilágító széles jelentésvonatkozása mélyen kötődik továbbá Szent Ágoston teológiájához, s rajta keresztül Platón filozófiájához. „Igaz ugyan, hogy az »ész« önmagában eleve fénytermészetű – írja Ágostont értelmezve Hans Urs von Balthasar –, az *oculus mentis* [az ész szeme], az *oculus interior* [a belső szem] eleve *lux mentis* [az ész fénye], ám csak a teljesen egészséges és kellőképpen gyakorlott szem tud belenézni az örök Napba, olyan szem, amely megtanulta, hogyan használja megfelelően látásának élességét (*acies mentis*), ami csak a teljes ember erkölcsi erőfeszítésének gyümölcse lehet. E ponton, ahol metszi egymást teológia és etika, harmadik tényezőként (mintegy a másik kettő eredményeként) felbukkan az esztétika, a látás képessége, az *oculus quo cerni possit* [a látásra szolgáló szem].”¹⁸

Az 1980-as éveket Vasadi költői pályáján a Szépirodalmi Kiadó gondozásában megjelent válogatott és új verseket tartalmazó kötet, a *Fahíd* zárta le „egy reprezentatív költői életmű összefoglalása”-ként.¹⁹ S noha az életmű korántsem zárult még le, a nyolcvanas évekre Vasadi lényegében megtalálta azt a formai és hangnemi sajátosságot, mely a mai napig jellemzően és senkivel össze nem téveszthetően külön helyet biztosít számára a kortárs

¹⁷ SZIRÁK Péter, *A remény folytatja örökös repülését: Vasadi Péter: Fahíd*. Alföld, 1991/6. 84.

¹⁸ HANS URS VON BALTHASAR, *A dicsőség felfénylése: Teológiai esztétika II. teológiai stílusok: 1. rész: Klerikusok*. Ford. GÖRFÖL Tibor, Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2005. 101. (Kiemelések az eredetiben.)

¹⁹ BÁRDOS László, *A teremtés lírai krónikása: Vasadi Péter: Fahíd, Életünk*, 1991/6. 566.

magyar irodalomban. Ekkorra vált jellemző versformájává a félhosszú, legtöbbször tagolatlan szabad vers, ekkorra forrott ki költői látásmódjának különössége, mely a valóságot látomássá lényegítve alakítja a verseinek fiktív világát. Világszemlélete a kezdetektől máig szorosan kötődik a keresztény hagyományokhoz, de úgy, hogy a kurrens filozófiai és teológiai diskurzussal párbeszédet folytatva alakítja a tradícióhoz való viszonyát is. A Vasadi-vers versbeszélőjének pozíciója jellemzően szellem és természet, immanens és transzcendens világ közötti köztes helyben jelölhető ki, úgy képes fenntartani költői szemléletmódjának e világban túlmutató perspektíváját, hogy közben a szubjektum világban-létének immanens feltételezett-ségeit sem számolja fel.

